Skirö kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med
renovering av putssockel
Skirö socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län, Växjö stift

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2013:18
Margareta Olsson

Skirö kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med
renovering av putssockel
Skirö socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län, Växjö stift

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2013:18
Margareta Olsson

Rapport och foto: Margareta Olsson
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2013

Innehåll

Inledning 5
Syfte 5
Historik 5
Före restaurering. 5
Omfattning och vidtagna åtgärder 6
Byggnadshistoriska slutsatster. 8
Referenser. 9
Tekniska och administrativa uppgifter 9
Bilaga1. Bilder vid slutbesiktning 2009-12-08 10
Bilaga 2. Materialspecifikation 12

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

Länsstyrelsen lämnade 2006-04-28 tillstånd till renovering av tornlanterninen och sockeln på Skirö kyrka enligt program framtaget av Bsv arkitekter & ingenjörer AB, 2005-10-25. Efter en stormskada åtgärdades tornlanterninen i en första etapp 2007. Återstående arbeten som denna rapport avser genomfördes under perioden september till december 2009. Arbetena ufördes enligt ett reviderat program, daterat 2009-04-21, vilket granskats av medverkande antikvarie.

I länsstyrelsen tillståndet stagades att arbetena skulle ske under antikvarisk medverkan. På uppdrag av Alseda kyrkliga samfällighet har Jönköpings läns museum genom antikvarie Margareta Olsson medverkat under arbetena.

Skirö kyrka från söder före sockelns omputsning. Foto: Helene Stalin 2004.

Syfte

Putsarbetena på sockeln föranleddes av skador orskade av markfukt i kombination med en tät sockelfärg. En översyn och förbättring av takavvattningen gjordes därför med nya dagvattenbrunnar vid stuprören.

Historik

Skirö kyrka uppfördes 1835-37 i nyklassicistiskt stil enligt ritningar upprättade av arkitekt J.W. Gerss vid Överintendentsämbetet. Ritningsförslaget skiljer sig inte nämnvärt från de ritningar som länsbyggmästare C.R. Palmér upprättat för församlingen.

Det är oklart när kyrkans nuvarande fasadputs tillkom. Kyrkans sockel behandlades med stenkolstjära 1953. Denna behandling går tillbaka åtminstonde till 1932, enligt ädre bilder. En större utvändig putsrenovering gjordes 1967-68.

Dagens hängrännor och stuprör i koppar sattes upp 2004.

En av de eleganta grindstolparna vid Skirö kyrka före renovering.

Före restaurering

Kyrkans fasader är spritputsade med slätrivna hörnpilastrar, fönsteromfattningar och mittrisalit kring sydentrén. Kyrkan har en hög utkragad sockel, även den med grovt spritad yta. Sockeln som är behandlad med asfaltstjära framträder i tydlig kontrast mot den vita fasaden. Den höga stentrappan till sydentrén har sidostycken med motsvarande behandling som sockeln.

Kring hela kyrkan finns fläckvisa putsskador på sockeln, där det yttersta färgskiktet spjälkar.

Exempel på putsskada i sockeln.

Stuprören hade utkastare som slutade för högt över marken. Vidare fanns brister i uppsamlingen av dagvattnet. Cementrör i en alltför liten dimension fanns vid varje utkastare.

Långskeppets spåntak har hängrännor och stuprör av koppar. Stuprören har utkastare vilka slutar alltför långt upp på fasaden. I vissa lägen har de förlängts med plaströr. I marken under utkastarna har smala cementrör med stenkistor grävts ned. På gräsytorna söder som kyrkan finns tydliga spår av översvämningar i samband med kraftiga skyfall.

Grindstolparna vid västra grinden till kyrkogården är kolonnformade med profilerad list och kannellyr-dekor. De har en flack krönavtäckning med en glob i sin hethet täckt med i kopparplåt. Stolparna är slätputsade med vad som förefaller vara kalkbruk men med många kalkcementlagningar och med vitkalkad yta. De står på låga kvadratiska baser strukna med svart asfaltstjära. Kalkfärgen vittrar i hög grad från putsytan på båda grindstolparna.

Omfattning och vidtagna åtgärder

Ompustning av sockel

Enligt handlingen skulle endast ytputsen med dess täta asfaltstjära avlägsnas på sockeln. Vid nedknackningen visades sig dock att putsen var så vittrad att i stor sett hela putsskiktet fick avlägsnas. Endast i enstaka partier lämnades den befintliga utstockningen.

Den nya sockeln putsades med naturligt hydrauliskt kalkbruk där grundningen gjordes med en något starkare blandning (se materialspecifikation i bilaga 2). Förutvarande sockelns höjd, utkragning och avfasade övre kant mättes upp och återskapades. Stor vikt lades vid att erhålla samma ytstruktur som hos övriga fasaden. Ett prov gjordes vad gäller ytputsens struktur, både avseende spritstenens grovlek och påslagets handfasthet. Alternativet som valdes innehöll naturgrus i fraktionerna 3-6 och 8-12 mm. Sockelns ovankant lämnades slätputsad i likhet med tidigare.

Sockeln på korabsidens norra sida efter nedknackning av befintlig puts samt grundning.

En diffusionsöppen färgtyp anpassad till putstypen valdes, närmare bestämt en torrsläckt hydraulisk kalkfärg. Inför valet av sockelkulör gjordes en enklare undersökning av äldre färgskikt. Denna visade att sockeln då den senast nyputsade var vitkalkad och att den därefter varit grå och slutligen vid upprepade gånger strukits med asfaltstjära. Uppstrykningsprov i tre olika kulörer gjordes inför beslut om färgsättning; en neutral mörkgrå -98:9, en varmt ljusgrå -30:9 samt en gratifsvart -318.11 (enligt Kalkfärg 90). Eftersom kyrkans sockel enligt uppgift ska ha varit tjärstruken under större delen av 1900-talet fanns en stark önskan från församlingen av bibehålla denna. Länmuseets menade att en grå kulör bättre överenstämmer med kyrkans nyklassicitiska gestaltning men att alternativet med svart är tänkbart eftersom exetriören har ett flertal svarta inslag. Den godtogs därför. Med den valda färgtypen blev kulören dock något annorlunda på grund av en större matthet. Det finns även en stor risk för oönskade kulörförändringar hos kalkfärg vid höga pigmentmängder, vilket man var medveten om vid beslutet.

Samtliga ventiler i grunden var av plåt i sentida modell med liggande galler. Istället för att renovera dem ersattes de med nya av samma modell. Dessa målades med järnmönja och linoljefärg i sockelns kulör.

En sentida ingång för bergvärmekulvert finns i sockeln på tornets norra sida. Denna täcktes nu med en mer diskret plåtlucka som målades in i sockelns färg. Anledningen till att det inte putsades över var att utrymmet behöver vara inpektionsbart.

Dräneringsarbeten

För att minska risken för kapillärt uppstigande fukt i putssockeln anlades ett ytligt dräneringsdike kring kyrkan. Diket grävdes till ca 40 cm:s djup intill grunden. Länsstyrelsen bedömde att ingen arkeologisk medverkan krävdes vid grävningen. Diket fylldes med singel omsluten av fiberduk. Marken återställdes med gräs ända intill fasaden i likhet med tidigare.

Under varje stuprör anlades en dagvattenbrunn med underliggande stenkista. Denna utfördes med 400 mm bred betongbrunnsöverdel och med plant brunnslock av perforerad svartlackerad plåt. Vid nedgrävningen av brunnarna påträffades i vissa lägen delar av kyrkans grund vilken hindrade en placering nära sockeln och utkastaren. Efter en anmärkning om att flertalet brunnar stack upp över marknivån, på ett iögonfallande sätt gjordes en justering. Det faktum att man i vissa lägen påträffat ytligt belägen berggrund begränsade dock möjligheten av sänka alla brunnar. Vid slutbesiktningen 2009-12-10 var ett antal brunnar fortfarande var alltför uppstickande. En justering av dessa avvaktar till efter vintern då den omgrävda

Den nyputsade sockeln före påslaget av spritputs. Här syns även det ytliga dräneringsdiket som anlades kring kyrkan.

Uppstrykningsprov av tre olika sockelfärger i svart, mörkgrått och ljusgrått.

Tidigare överputsad ingång för kollektorslang på tornets norra sida.

Under pågående anläggningsarbeten med dagvattenbrunnarna.

Dagvattenbrunnarna i grusgången norr om sakristiana bör erhålla lock som täcker cementringen.

marken satt sig. Gräsmattorna återställs därefter kring brunnarna. En annat brunnslock som täcker hela cementringen bör användas till de båda brunnar som ligger i grusgången åt norr.

Stuprören som planeras att bytas vid kommande takarbeten förlängdes provisoriskt för att nå ned till brunnarna.

En av dagvattenbrunnarna som hamnat alltför högt över marknivån.

Grindstolparna

En varsam lågtrycksblästring utfördes på grindstolparnas putsyta för att avlägsna kalkfärgskiktet. Därefter gjordes mindre lagningar med naturligt medelhydrauliskt kalkbruk på enstaka ställe, bland annat vid listens anslutning till koppartäckningen. Efter analys konstaterades att stolparna varit målade med silikatfärg. Eftersom en tidigare silikatfärgsmålad yta inte kan målas med kalkfärg valdes nu åter vit silikatfärg (KEIM Granital). Baserna målades åter med asfaltstjära.

Gridarna i gjutjärn rengjordes med stålborste och målades om med svart linoljefärg (Ottossons färgmakeri AB) i två strykningar.

Byggnadshistoriska slutsatser

Frilagt murverk

Då putssockeln knackades ner frilades på många ställen delar av kyrkans murverk och grund. Detta bestod av mindre fältstensblock medan större bearbetade kvaderliknande stenblock fanns i hörnen. Dessa stenblock hade en släthuggen yta och kan möjligen ha hämtats ifrån Skirö gamla kyrka.

Referenser

De stora släthuggna stenblocken i murverkets hörn. Här sakristians nordvästra hörn.

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. Dag- och bildarkivet.

Riksantikvariskämbetet. Antikvarisk-topografiska arkivet.

Tryckta källor

Sveriges kyrkor vol. 216. Kyrkobyggander 1760-1860. Del 2. Småland och Öland. Uppsala 1993.

Stalin, Helene. *Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av Skirö kyrka.* Byggnadsvårdsrapport 2004:27 Jönköpings läns museum

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	433-13880-05
Jönköpings läns museums dnr:	325/05
Beställare och byggherre:	Alseda kyrkliga samfällighet
Projekt- och byggledare:	Bsv arkitekter & ingenjörer, Peter Kjöller
Entreprenör:	Bröderna Bergströms Byggnads AB, Halmstad
Markentreprenör:	Näsby gräv KB
Antikvarisk medverkan:	Jönköpings läns museum, Margareta Olsson
Slutbesiktning:	2009-12-08
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Vetlanda kommun
Socken:	Skirö socken
Fastighetsbeteckning:	Skirö 2:1
Belägenhet:	Ekonomiska kartans blad Skirö 6F 2e

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv

Bilaga 1. Bilder vid slutbesiktningen 2009-12-08

Kyrkans sockel efter omputsning och målning. Istället för stenkolstjära valdes nu en diffussionsöppen hydraulisk kalkfärg, i syfte att minska risken för framtida putsskador.

Sockeln som tidigare varit svart blev nu mer grafitgrå. Ventilerna byttes ut och målades in i sockelkulören.

En av de nya dagvattenbrunnarna av cement.

Sidorna på sydentréns trappa putsades också om.

Sockeln på korabsiden. Några av dagvattenbrunnarna kommer att sänkas så att de inte sticker upp över marknivån.

Grinstolparna efter putslagning och avfärgning.

Smidesgrinden åt väster målades om med linoljefärg.

Detalj före renovering.

Bilaga 2.

Bröderna Bergströms Byggnads AB

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Ink. d. 16 / 11 20 09 Dn 325/2005
LANDSANTIKVARIEN I JÖNKÖPINGS LÄN

Utvändig renovering av Skirö kyrka
Materialspecifikation

Putslagning

Grundning:	Hydraulisk kalkbruk Kh 20/80/475, 0-3mm
Utstockning:	Hydrauliskt kalkbruk Kkh 35/65/500, 0-3 mm
Spritputs:	Hydrauliskt kalkbruk Kkh 35/65/500, 0-3 mm + 3-6 mm singel + 8-12 mm singel från Baskarp. (Platsblandat)
Leverantör	Målarkalk AB, Vårgårdavägen 11, 260 61 HYLLINGE tel. 042-22 50 18

Avfärgning

	Hydrauliskt kalkfärg spec kulör Kkh 20 189 (enligt prov motsv 318:11)
Leverantör:	Målarkalk AB, Vårgårdavägen 11, 260 61 HYLLINGE tel. 042-22 50 18

Halmstad den 12 november 2009

August Bergström

August Bergström

Besöksadress	Postadress	Telefon	Telefax	Postgiro	Bankgiro	Org. nr
Bröderna Bergströms Byggnads AB Rundan 1	Box 4124 300 04 Halmstad	035 - 17 66 00	035 - 17 66 09	79 00 53-3	5089-3049	556558-1294

Byggnadsvårdsrapport 2013:18
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM